

Szent Móric lándzsájának legendája Viterbói Gottfried szerint

A 12. század végén Viterbói Gottfried *Pantheon* című művében hosszú részt szentel a császári jelvényeknek.¹ Ennek keretében bemutatja a lándzsát, amely szerinte Szent Móricé, és a keresztre feszítésnél használt szöveget tartalmazza. Igen furcsa ez a szöveg, az általa felvetett témák eredetének jó része homályba vész.

A szerző, Viterbói Gottfried² életének első szakasza kevéssé ismert. Egyesek olasz eredetűnek, mások németnek vélik. 1120 körül született, bár a pontos dátumot nem ismerjük. Tudjuk viszont, hogy Bambergben tanult, ahová Lothár császár hívta meg. III. Konrád német király káplánja és egyúttal jegyzője lett, s e feladatát Barbarossa Frigyes és VI. Henrik idején is ellátta. A lombardiai háborúban (1158–1162) több külföldi megbízatást is teljesített Barbarossa Frigyes mellett, többek között Milánó ostrománál, és később, 1166–1168-ban. 1174 és 1178 között újra Itáliában tartózkodott, Pisa és Lucca kanonokja volt. Élete végét Viterbóban töltötte, ahol utolsó művét, a *Pantheon* írta.³ Halálát a 12. század végére teszik.

Viterbói Gottfried történetíró, de nagy előszeretettel fordult a legendák felé. Műveiben a vers és a próza keveréke jelenik meg. Elég későn fogott az íráshoz, a *Speculum Regum*⁴ 1183-ban fejezte be, a *Memoria seculorum*ot (más néven: *Liber memorialis*)⁵ 1185-ben. Utóbbi *Liber universalis* címmel átdolgozta.⁶ Legutoljára a *Pantheon* adta ki 1187-ben: ennek címe utalás az istenségekkel keveredő királyokra és császárokra. A négy mű célja megegyezik: az emberiség történetének elbeszélése a bibliai időktől kezdve, majd a frankok, az angolszászok és a germánok történelmének ismertetése, egészen VI. Henrikig.

* Egyetemi tanár, Université de Poitiers, Centre d'Etudes supérieures de Civilisation médiévale.

1 A tanulmány eredeti megjelenése: Bozoky, Edina: La légende de la lance de saint Maurice selon Godefroy de Viterbe. In: *Autour de saint Maurice. Actes du colloque Politique, société et construction identitaire, Besançon-Saint-Maurice d'Agaune, 29 septembre – 2 octobre 2009, Besançon – Saint-Maurice*. Textes réunis par Brocard, Nicole – Vanotti, Françoise – Wagner, Anne. Saint-Maurice-en-Valais, Fondation des Archives historiques de l'abbaye de Saint-Maurice, 2012. 161–175.

2 Viterbói Gottfriedről lásd: Hausmann, 1992. 603–621.; Weber, 1994. 153–195.

3 Viterbói Gottfried: *Pantheon*. 1857. 107–307.

4 Viterbói Gottfried: *Speculum Regum*. 1857. 21–93.

5 Viterbói Gottfried: *Memoria seculorum*. 1857. 94–106. (Részletek.)

6 Lásd: Meyer, 1933.

1. kép. A birodalmi korona, az országalma és a jogar

2. kép. A birodalmi kereszt és a császári lándzsa

A *Pantheon* felhasználta és újraszerkesztette a korábbi műveket. Nagy sikernek örvendett a középkorban, mintegy negyven kézírata maradt fenn. A szerző a művét VI. Henriknek és III. Orbán pápának ajánlotta, egy átdolgozást pedig VIII. Gergely pápának (1187-ben), ez utóbbi verziót azonban valószínűleg sohasem fejezte be. A *Pantheon* prózai és verses formájú részekre (*particulae*) osztható. A tisztán történeti részek után a mű vége felé, rögtön az angoloknak és a szászoknak szentelt *particula* után a XXVI. számú verse a császári jelvényeket dicséri ezzel a címmel: „Melyek a császári jelvények, és mi a jelentése mindegyiküknek, vagyis a Szent Keresztnek, a Szent Lándzsának, a császári pallosnak, a jogarnak, a koronának és az országalmának.”⁷ Mindegyik jelvényhez tartozik egy rövid – 3–18 soros – vers. Egyedül a Szent Lándzsának jár nagyobb tisztelet: egy 54 soros vers. És ez az egyetlen a jelvényekről szóló részben, amely egy legendát tartalmaz – ez a jelen tanulmány tárgya.

A lándzsa helye a császári jelvények között

A császári jelvényeket⁸ ma a bécsi Szépművészeti Múzeumhoz (Kunsthistorisches Museum) tartozó egykori Császári Kincstárban (Kaiserliche Schatzkammer) őrzik (1–2. kép).⁹ Eredetük, használatuk visszanyúlik a Karoling-korba. Jelentésük magyarázatát a koronázási rendtartás, bővebben pedig Viterbói Gottfried adja meg.

A birodalmi kereszt egyszerre politikai és vallási jelkép. Gottfried szavai szerint ez a birodalom feje (*caput imperii*), és orvosság a halálra. A négy szára a négy égtájnak felel meg. Egyben létra (*scala*) is, Istennek, a reménynek, az útnak, az életnek a létrája. Ez a jel eljut mindenhova, és minden rosszat eltöröl.¹⁰ Ez az ereketartó kereszt tölgyfából készült, aranyozott ezüstlapok borítják, drágakövek és gyöngyök díszítik az egyik oldalon, a másikon pedig Isten Báránya, valamint a négy evangélista és a tizenkét apostol jelképei. Körülbelül 1024–1025-ben készítették, van egy felirat rajta II. Konrád császár nevével. A kereszt vízszintes ága tartalmazta Keresztelő János egy fogát, Szent Kunigunda egy karcsonjtját, ezenkívül darabokat a Szent Lándzsából.

A császári pallos (*gladius regalis*) az igazság jele, a gonosztevők megbüntetésére szolgál.¹¹ A 12. század végéről való, a 10. századi közepéről származó hüvelyét két, egyenként hét uralkodót ábrázoló aranylemez díszíti. A jelvények jegyzékét 1246-ban állították ki a pfalzi Trifels várában, ebben Szent Móric fegyvereként szerepel.¹²

7 Viterbói Gottfried: *Pantheon*. Part XXVI., 1857. 272.: „Quae sint insignia imperialia, et quid significet unumquodque, videlicet sancta crux, sancta lancea et gladius imperialis et sceptrum et corona et aureum pomum.”

8 Schramm, 1955; Folz, 1950. 457–465.

9 Keupp et al., 2009.

10 Viterbói Gottfried: *Pantheon*. 1857. 272. v. 26–37., 273. v. 1–3.

11 Uo. 273. v. 4–19.

12 Uo.

A jogar a törvényt jelképezi, különösen a római jogot, mely egységben tartja a császárságot.¹³ Az országalma a világot jelzi, a császár a koronázási szertartás tartja.¹⁴ A 9. századból való, a világ feletti uralom jelképe. Gottfried szavai szerint a felette emelkedő kereszt az égboltra utal, és az uralkodót emlékezteti arra, hogy Isten szolgája.¹⁵

A császári korona szimbolikája egyszerre utal a Városra (Urbs, Róma) és a világra, vagyis a római császár Róma és a világ fölötti uralmára.¹⁶ A fennmaradt tárgy két részből áll. Az egyik egy diadém Krisztus, Dávid, Salamon és Ezékiás ábrázolásával, a másik rész a diadém fölötti ív, melyet nyolc lemez díszít. Felirata: *Konrád, Isten kegyelméből a rómaiak magasztos császára*. A 9. század végén vagy a 10. elején készíthették.

A császári lándzsa azonos lehet azzal, amelyet a bécsi Kunsthistorisches Museum császári kincstárában őriznek.¹⁷ A lándzsa vasa (50,8 cm hosszú, 7,9 cm széles) frank munka a 8. századból. A közepén kivágták, és egy kis keresztel díszített szögletet illesztettek bele. A vas körül ezüstszalak futnak, talán azért, hogy a kötést erősítsék. Cremonai Liutprand 960 körüli elbeszélése szerint¹⁸ II. Rudolf, Burgundia – és néhány évig Itália – királya adta a lándzsát Szász Henrik királynak 926 és 935 között. Ekkoriban a lándzsáról úgy tartották, hogy Nagy Konstantiné volt, és hogy a keresztre feszítés szögeiből készültek a rajta lévő keresztel. Valószínűleg már Rudolf, Burgundia királya is úgy kapta Sámson itáliai gróftól, mint „Itália királyságának investitúra jelképét, melyet az ország nagyjaitól hozott”.¹⁹

Liutprand beszámolója kiemeli, hogy a fegyvert legyőzhetetlennek tartották, a győzelem zálogának.²⁰ Egy hatalmi jelkép volt tehát, mely – a benne lévő ereklyéknek, illetve annak köszönhetően, hogy állítólag Nagy Konstantiné volt – természetfeletti erővel rendelkezett. Henrik király mindenáron meg akarta szerezni, ezért még Rudolfot is megfenyegette. Rudolf a lándzsa átengedésével elismerte Henrik fensőbbségét, cserébe bizonyos területek feletti uralmának elismerését nyerte.²¹

Egy másik történet szerint II. Henrik szerezte meg a lándzsát 1004-ben: a burgundok legyőzése után Burgundiával együtt kapta meg a királyi jelvényeket és az Úr szögletet tartalmazó lándzsát.²² 1004-ben történt az is, hogy II. Henrik átvitette Magdeburgba Szent Móric ereklyéinek egy részét.²³ Flavigny Hugó az eseményt 1037-re, Konrád császár idejére teszi, a történetben Burgundia királya III. Rudolf:

13 Uo. 273. v. 20–38.

14 Uo. 274. v. 46–49., 275. v. 1–9.

15 Uo. 275. v. 10–19.

16 Uo. 275. v. 20–29.

17 Schramm, 1955. II. 493–494.; Mély, 1897. 287–302.; Lombard-Jourdan, 1991. 137–151.

18 Liutprand: *Antapodosis*. § 25. 1998. 111–113.

19 Poupardin, 1907. 380.

20 Liutprand: *Antapodosis*. § 25. 1998. 112.: „*arma invictissima*”.

21 Poupardin, 1907. 30–33., 375–383.

22 *Chronicon Reicherspergense*, 401. a. 1004. „...*Burgondiorum quoque, non ex humana sed divina virtute cessit ei victoria. Qui, [...] depositis armis [...] rogantes ea, quae pacis sunt, dexteras dederunt et acceperunt, et ad insignia regalia lanceam, clavo Dominicae Passi onis insignatam, addiderunt, et ita victoriosissimus princeps Burgundiam in ditionem accepit.*”

23 MGH DD H II. 1900–1903. 77.

„Rudolf király, gyermektelen lévén, Burgundia királyságát Konrád császárra hagyta, átadva neki Szent Móric lándzsáját, Burgundia királyságának jelvényét.”²⁴

A 10. századtól vannak utalások a lándzsára mint győzelemhozó fegyverre. Cremonai Liutprand beszéli el, hogy I. Ottó a lándzsa előtt imádkozott a birteni csata előtt, amelyet Lotharingiai Giselberttel, Franköldi Eberharddal és Henrikkel, a saját bátyjával vívott 939-ben.²⁵ I. Ottó valószínűleg viselte a Lech-mezei csatában 955-ben;²⁶ III. Ottó maga előtt vitette 996-ban, mikor Itáliába indult.²⁷ 1001-ben Bernward, Hildesheim püspöke a sereg előtt tartotta Tivoli ostrománál.²⁸ A lándzsa egyúttal az investitúra eszközevé is vált, a királyi vagy császári hatalom átadását jelképezte.²⁹ Már Cremonai Liutprand is lejegyezte, hogy Henrik király a fiára, Ottóra hagyta a királysággal együtt örökségként (*cum regno simul hereditario dereliquit*).³⁰ 1000-ben III. Ottó császár az investitúra eszközeként használta, amikor István magyar király hatalmát elismerte. Megengedte, hogy viselje a Szent Lándzsát, „ahogyan a császár szokta; átadta neki a [Krisztus keresztre feszítésénél használt] szögereklyéket is, akár csak Szent Móric lándzsáját, hogy azt saját lándzsájaként használja”.³¹

A lándzsa mint regália jelentősége világosan II. Henrik korában jelent meg. Miután III. Ottó 1002 januárjában meghalt Paternóban, Henrik bajor hercegnek a trónhoz való joga nem volt egyértelmű. A Henrik trónigényét nem jó szemmel néző Hedibert kölni érsek, mielőtt átadná Henriknek, titokban Germaniába küldi a lándzsát.³² Amikor a szászok – akik nem voltak jelen Henrik megkoronázásakor – beleegyezésüket fejezik ki, Bernhard herceg a Szent Lándzsát a kezében tartva bízta rá a királyság irányítását.³³ II. Henrik 1002–1014 között készült szakramentáriumában a lándzsa a birodalmi jelvények része (3. kép).³⁴ Henrik a koronázását ábrázoló képen a koronát Krisztus kezéből kapja, aki egy mandorlában jelenik meg,

24 Flavigny Hugó: *Chronicon Viridunense*. II. 29. 1848. 401.: „Rodolphus vero rex absque liberis existens, Conrado imperatori, Burgundiae regnum derelinquit, dans ei lanceam sancti Mauriti, quod errat insigne regni Burgundiae.”

25 Liutprand: *Antapodosis*. § 24. 1998. 111.: „Rex [...] protinus de equo descendit seseque cum...”; „...omni populo lacrimas fundens ante victoriosos clavos, manibus domini et salvatoris nostri Iesu Christi adfixos suaeque lanceae interpositos, in orationem dedit.”

26 Corveyi Widukind: *Res gestae Saxonicae*. III. 46. 1838. 459.: „...arrepto clipeo ac sacra lancea, ipse primus equum in hostes vertit...”; lásd még: Merseburgi Thietmar: *Chronicon*. II. 4. 1839. 746.: „...sumpsit rex clipeum lancea cum sacra, milites in hostem precedendo...”

27 Emmerám: *Liber de S. Emmerano*. 31. 1841. 567.: „...ex more precedente sancta et crucifera imperiali lancea.”

28 Thangmar: *Vita Bernwardi*. 24. 1841. 770.: „Bernwardus episcopus dominicam hastam subiit; se quoque atque omnes vivificae crucis munimine signat, benedictione publice data, ac vitalibus monitis consolans et corroborans, signifer ipse cum sancta hasta in prima fronte aciei egregi parat.”

29 Lásd: Adelson, 1966. 177–192.

30 Liutprand: *Antapodosis*. § 25. 1998. 112.

31 Adémar de Chabannes: *Chronicon*. III. 31. 1999. 152–153.: „...regnum ei liberrime permisit, dans ei licenciam ferre lanceam sacram ubique, sicut imperatori mos est, et reliquias ex clavis domini et lancea sancti Mauricii ei concessit in propria lancea.”

32 Merseburgi Thietmar: *Chronicon*. IV. 31. 1839. 782. Lásd: Wolf, 1993. 23–27.

33 Merseburgi Thietmar: *Chronicon*. V. 17. 1839. 241.: „Bernhardus igitur dux, accepta in manibus sacra lancea, ex parte omnium regni curam illi fideliter committit.”

34 Bayerische Staatsbibliothek, München, Ms, Clm 4456, fol. 11. Lásd: Fillitz–Kahsnitz–Kuder, 1994.

3. kép. Henrik megkoronázása.
Krisztus Henrik fejére helyezi a koronát

a lándzsát és a kardot egy-egy angyal hozza. A lándzsa vasát ereklyetartószerű ötvösmunka takarja, a nyele, mint egy virágzó növényi szár, arra céloz, hogy mennyei, élő *virtus* árad belőle.

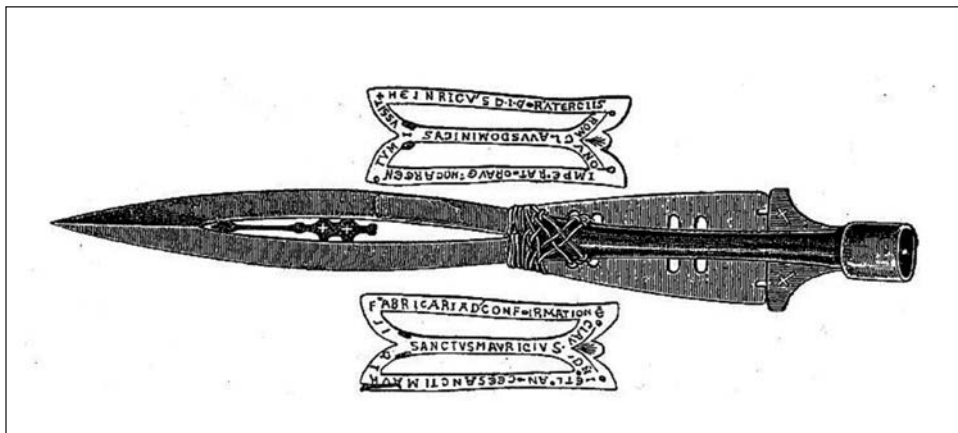
Ugyanebben az időben, a 11. században kezdték Szent Móric lándzsájával azonosítani – első alkalommal Querfurti Brúnó II. Henrikhez írt 1008-as levelében méltatlankodását fejezte ki Henriknek egy a keresztény lengyelek ellen a pogány liutices törzsszel kötendő esetleges szövetségével kapcsolatban. Így kiáltott fel: „*Hogyan juthatna Zuarasi [egy pogány szláv törzs főistene] vagy az ördög közös nevezőre a szentek hercegével, a ti és a mi szent Móricunkkal?! Milyen harcba mehetnek közösen a Szent Lándzsa és az embervértől ázó ördögi lobogó?!*”³⁵

A száli koronázási ordó szerint (11. század közepe vagy második fele) a császár, miután a fejdísz megkapta, jobbában a jogarral és baljában az országalmával a koronázási templom felé indul. Jobbról a pápa, balról a milánói érsek kíséri. Előtte viszik a Szent Kereszt-ereklyét és Szent Móric lándzsáját.³⁶ Ugyanerről számol be Alba püspöke, Benzo is, aki bemutatja a császári bevonulást a koronázási helyre.³⁷ IV. Henrik császár ezüstlemezzel erősíttette meg a lándzsa vasát.

35 Querfurti Brúnó: *Vita quinque fratrum eremitarum*. 1973. 97–106.: „*Quomodo conveniunt Zuarasi vel diabolus et dux sanctorum vester et noster Mauritius? Qua fronte coeunt sacra lancea et, qui pascuntur humano sanguine, diabolica vexilla?*”

36 *Modus der Kaiserkrönung*, 1960. 34.: „*...tunc imperatorem ante portatur crux plena ligno dominico et lancea sancti Mauriti...*” Lásd még: Schramm, 1937. 394.

37 Benzo: *Ad Heinricum IV. imperatorem*. Liber I. 9. 1853. 602.: „*Portatur ante eum sancta crux gravida ligni dominici, et lancea sancti Mauricii.*”

4. kép. Szent MÓric lándzsája a IV. Károly által készített aranyozott borításban

Ezen a következő felirat szerepelt: AZ ÚR SZÖGE + HENRIK, ISTEN KEGYELMÉBŐL A HARMADIK,³⁸ A RÓMAIAK MAGASZTOS CSÁSZÁRA RENDELTE EL ENNEK AZ EZÜSTNEK AZ ELKÉSZÍTÉSÉT, HOGY AZ ÚR SZÖGÉT ÉS SZENT MÓRIC LÁNDZSÁJÁT MEGERŐSÍTSE. SZENT MÓRIC.”³⁹ A jelvények 1246-os inventáriumában szintén Szent MÓric lándzsája néven említik a császári lándzsát.⁴⁰ A 11. századtól több szerző említi a lándzsát mint a Német-római Birodalom stabilitásának és védelmének a garanciáját.⁴¹ Így hát amikor Viterbói Gottfried belefogott a *Pantheon*ba, a császári lándzsza történetének már kialakult hagyománya volt (4. kép).

Viterbói Gottfried versében feleleveníti a lándzsza tulajdonságait. Szent MÓric lándzsájának tartja, azt írja, hogy a legnagyobb (*premaxima*) a jelvények között, és az általa művelt csodákat a benne lévő szögnek, Isten szögének tulajdonítja. Mindenekelőtt azonban fegyverként, a katonai hatalom zálogaként méltatja: „*Ha háborúba viszik, legyőzi a császárság ellenségeit, / A népek nem tudnak ellenállni a mozdulatainak...*” Általánosságban elmondható, hogy minden háborút megnyer. Egy verssor kapcsolatot teremt a hatalmas „rómaiak” – ezen a birodalom színe-javát kell érteni – és a *quiriták* között. A *quiriták* a római népbe beilleszkedett szabinok

38 IV. Henrik úgy tekinti, hogy ő a harmadik, aki Henrik néven császár, mivel I. Henrik sohasem lett császár.

39 CLAVVS DOMINICVS + HEINRICVS D(EI) GR(ATI)A TERCIVS ROMANO(RV)M IMPERATOR AVG(VS-TVS) HOC ARGENTVM IVSSIT FABRICARI AD CONFIRMATIONE(M) CLAVI D(OMI)NI ET LANCEE SANCTI MAVRICII. SANCTVS MAVRITIVS.

40 Huillard-Bréholles, 1861. VI. 878.

41 Landulf: *Historia Mediolanensis*. III. 31. 1848. 98.: „Ubi cum in primo bellorum concursu viginti milia militum electorum in petra ordinando ac praemittendo amisisset, et ab hostibus velut olim Ionas in mare a cetis absorpti fuissent, suis cum omnibus militibus praeter illos, quibus lancea, in qua Dei clavus erat inclusus, Romani imperii stabilimentum ab hostibus durissimis, curabatur, citissime occurrit, et occurrendo multos liberavit virtute.”; Sigebert de Gembloux: *Chronica*. 1844. 347.: „Lanceam mirandi operis et clavis Iesu Christi crucifixi sanctificatam, quae dicitur primi et magni Constantini imperatoris fuisse, donatam Rodulfi regi Burgundionum et Italiae a Samsone comite, rex Henricus precibus, minis, muneribus, addita etiam parte provinciae Suevorum, a Rudolfo comite extorquet; et hanc ad insigne et tutamen imperii posteris reliquit.”

voltak, a rómaiak legősibb rétegét alkották, később a nevük általánosságban a római polgárt jelentette. Érdekes azonban, hogy Quirinus nevű istenüknek köszönhetően a quiriták a lándzsához is kapcsolódnak. Egy ókori etimológia szerint – melyet Sevillai Izidor is átvész – Quirinus neve a *curis* (vagy *quiris*) szóból jön, melyet a régi szabinok a lándzsára használtak.⁴² Így hát a quiriták „lándzsás emberek”, vagy a „lándzsa hordozói”. A római polgárjog szerint a lándzsa és a föld birtoklása határozza meg a családfőt.⁴³ Az *ex iure Quiritium* jogi esetek során a panaszos a kezében tartotta a lándzsát, majd később az azt helyettesítő tárgyat (*festuca*).⁴⁴ A Viterbói Gottfried versében levő célzás így megmagyarázza, hogy Móric lándzsájának a birtoklása miért teszi lehetővé a birodalom elitjének azonosítását az első rómaiakkal, és ezen keresztül magával a lándzsahordozó Szent Móriccal.

A lándzsa megszerzésének legendája: Boso király félreállításása és a lándzsa átadása

A császári jelvények közül egyedül Móric lándzsáját övezi legenda. Egy egyébként igen eredeti, érdekes, de anakronisztikus történetről van szó, amely a lándzsa megszerzését írja le. A történet Boso király uralmának a végéről szól, indítéka kettős: egyaránt tárgyalja a király által elkövetett szentségtörést és a csatában elszenvedett vereségét.

Gottfried szerint a lándzsa egykor Boso, Arles (vagy Provence) királyáé volt. Boso arról nevezetes, hogy 879-ben mint az első „territoriális” királyt választották meg a Karoling Birodalom felbomlása során. Koronázásával kezdődik a Doubs-tól a Földközi-tengerig terjedő Provence-i Királyság története, melynek központja Vienne volt. Boso és Szent Móric kapcsolata jól ismert: Boso készítetett a vienne-i katedrális védőszentjének ereklyetartó mellszobrot a vértanú megkoronázott fejével.⁴⁵ Az adományozás felirata és Boso epitáfiuma kiemelték a nagylelkű adományozás eseményét.⁴⁶ 1612-ben Nicolas-Claude Fabri de Peiresc leírta és lerajzolta az ereklyetartót.⁴⁷

A Gottfried által elbeszélte legenda a Boso-féle Szent Móric-kultuszban gyökerezhet, bár az eredetét nem sikerült meghatározni. Gottfried szerint Boso király súlyos alvászavarral küzdött: dühkitörései súlyos, erőszakos cselekedetekbe torkolltak. Ha valaki álmában szólította, karddal vágta meg. Más szövegek nem említik Boso király e kóros állapotát, sem az ehhez kötődő eseményeket. Gottfried

42 Ovidius, 1992. II. 475., illetve uo. I. 47.: „[Quirinus] tenet hoc nomen [...] *Sive quod hasta curis priscis est dicta Sabinis...*” Lásd még: Paulus Festus: „*Curis est sabine hasta. Unde Romulus Quirinus, qui eam ferebat est dictus.*”; Sevillai Izidor: *Etymologiarum*. IX. II. 84.: „*Hi [Romani] et Quirites dicti, quia Quirinus dictus est Romulus, quod semper hasta utebatur, quae Sabinorum lingua Quiris dicitur.*”

43 Altmeyer, 1837. 320.

44 Magdelain, 1984. 202., 235.

45 Kovács, 1964. 19–26.

46 „*Sancti Mauricii capudast circumdedit auro, / Ornavit gemmis claris super atque coronam / Imposuit totam gemmis auroque nitentem.*”

47 Lásd Fabri de Peiresc jegyzeteit rajaival együtt: Kovács, 1964. 1–3. ábra.

szerint egy karácsony éjjel a király jóvátehetetlen hibát követett el. Arles püspöke és a papok épp a szentmisét celebrálták, amikor a király dühkitörést kapott, mivel neki nem szóltak – valószínűleg azért, mert féltek attól, hogy erőszakosan reagál, ha felébresztik. A király megütötte a püspököt, amikor az a szent eucharisziát tartotta a kezében. Ez súlyos szentségtörés volt: az arles-i klérus hadsereget szervezett a király ellen, csatára kényszerítette és legyőzte. A király így kétszeresen is méltatlanná vált az uralkodásra. Lemondott a királyságról, és szerzetesi életre szánta el magát.

Ezeket az eseményeket a Boso királyról szóló történelmi források nem támasztják alá. Nem tudhatjuk biztosan, hogy a történetet Gottfried találta-e ki, vagy tényleg a rendelkezésére állt valamilyen legenda vagy hagyomány. Az ideológiai üzenet egyértelmű: az az uralkodó, aki szentségtörést követ el, majd katonai vereséget szenved, méltatlanná válik az uralkodásra. Boso csatavesztését lehet isteni büntetésként is értékelni, a király szerzetesi élet iránti vágya pedig penitenciára utalhat.

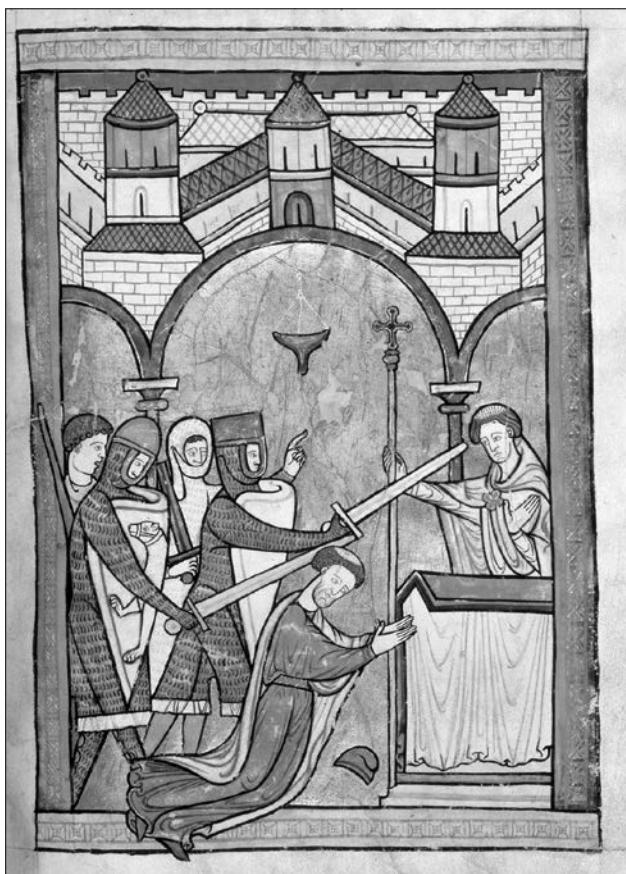
Az anekdota háttérében távoli bibliai párhuzam jelenik meg. Sámuel könyvének egy epizódja elbeszéli, hogyan hagyta el Isten Sault, és hogyan állt Dávid mellé. Saul Sámuel próféta, Izrael utolsó bírja helyett mutat be áldozatot Istennek, ezért kegyvesztett lett.⁴⁸ Sámuel figyelmeztette Sault (1Sám 13, 13–14.): *„Ostobaságot csináltál! Ha teljesítetted volna az Úrnak, Istenednek parancsát, amelyet adott neked, az Úr is fenntartotta volna uralmadat Izrael fölött örök időkre. De így még a te uralmadat sem tartja fenn.”*⁴⁹

Egy másik alkalommal Sámuel azt mondja Saulnak – hasonlóan az itt elhangzottakhoz –, hogy a parancsolatok betartása többet ér, mint az áldozatok (1Sám 15, 26). *„Mivel semmibe vetted az Úr szavát, az Úr elvette: nem leszel tovább Izrael királya.”* Isten immár elvette Saultól a királyságot, és annak adta, aki jobb volt nála: Dávidnak. Saul immár elhagyta Isten lelke, és egy rossz lélek zaklatta. A fiatal Dávid zenélése tudta benne oldani a feszültséget. Dávidból szintén jó harcos vált, és a filiszteusokon aratott győzelmei után Saul féltékeny lett rá. Saul megtévelylődött, és egy alkalommal, amikor Dávid zenélt, fogta a lándzsáját és felé hajította (1Sám 18, 11.). Ez a lándzsa nem közönséges fegyver volt: a hébereknél ellenségeik, a filiszteusok miatt lehetetlen volt kardokat vagy lándzsákat gyártani, csupán a királynak, Saulnak és a fiának volt ilyen fegyvere. Így tehát a lándzsa elvesztése és megszerzése a királysághoz kötődik. Mialatt Saul üldözte az ellenfelévé lett Dávidot, ő Abisájjal a királyi táborhoz ért. Saul aludt, lándzsája a feje mellett a földbe szúrva. Dávidnak lett volna lehetősége megölni, de nem akart kezét emelni Isten felkentjére. Viszont elvitte Saul fejétől az ott lévő lándzsát és a korsó vizet (1Sám 26, 7–12.).

Nem biztos, hogy a Biblia ihlette Boso történetét. Mindenesetre mindkét történetben ott vannak a lényeges motívumok: a szentségtörés mint az isteni kegy-

48 Saul túlzottan sietett, és nem bízott Istenben. Hét napot kellett volna várnia, mielőtt bemutatja az áldozatot, mellyel megkezdődhet a harc a filiszteusok ellen.

49 A cikkben szereplő bibliai idézetek a Szent István Társulat fordításából valók. A fordító megjegyzése.

5. kép. Thomas Becket
meggyilkolása
egy 13. századi kéziratból

vesztettség oka, az elmezavar miatt erőszakosan fellépő király, a hadi sikerek elmúlása, végül pedig a lándzsa elvesztése. Időben közelebb történt Viterbói Gottfriedhez Thomas Becket érsek meggyilkolása Canterbury székesegyházában. Az eseménynek hatalmas visszhangja volt. Nem lehetetlen, hogy a Boso által elkövetett erőszakos tett leírása erre a széles körben ismert eseményre utal. Néhány egybeesés mindenképp felidézi Thomas Becket halálának körülményeit. Pár nappal karácsony után misézés közben ölték meg. Az ikonográfiában legtöbbször ezt a jelenetet ábrázolták (5. kép).⁵⁰

Térjünk most vissza Boso király legendájához. Miután lemondott, szerzetesi életre szánta el magát, és Ottó császárhoz fordult, hogy átadja neki a királyságot, a királyi jelképeket és a lándzsát. Az anakronizmus nyilvánvaló, ha I. Ottóról lenne itt szó. A *Pantheon* egy részébe Gottfried beillesztett pár mondatot: Ottó király fenyegetésekkel kikényszerítette Burgundia királyától, Rudolftól a birodalmi lándzsát, amelyet a császárok előtt hordanak. Mások azt mondják, hogy a provençai király,

50 British Library, Harley MS 5102, f. 32.

Boso hozta a Német-római Birodalomba, I. Ottó császár idejében.⁵¹ Gottfried tehát ismerte a Liutprand-féle átadási történetet, de jobban tetszett neki a másik, amely már Bonizonnál, Sutri püspökénél is megjelenik (1075/76–1096?). Bonizon úgy tudja, hogy I. Ottó, miután átköltözött Aachenbe, „Mainzba érve megtámadta a burgundiak királyát, Rudolfot, és megfosztotta életétől és királyságától. Lándzsáját, vagyis a Birodalom jelképét a mi birodalmi hatalmasságaink előtt hordozzák mind a mai napig.”⁵² Viterbói Gottfried Boso szájába adja azokat a szavakat, melyekkel lemond a hatalomról. Ez Szent Móric lándzsájának átadása pillanatában történik, ez az esemény jelenti Burgundia átengedését a Német-római Birodalomnak: „Maurícusz lándzsája, melyet jobbom neked átad, / Feje mindannak, amit királyságomként jegyeztem.”

A lándzsa szerepe a királyi/császári hatalom átadásában már régi hagyomány volt Gottfried korában. Az iránta való növekvő lelkesedés a világi és az egyházi hatalom harcának tudható be: eszköz volt a Német-római Birodalom számára, hogy kinyilvánítsa hatalmának legitim és szent voltát. Boso pontosan megadta az általa átengedett királyság kiterjedését. Hogy értelmezni tudjuk ezt a részt, nézzük meg, milyen érdekei fűződtek a birodalomnak Burgundiához Gottfried idején.

A politikai háttér

A *Pantheon*ban Boso király kifejti, hogy miből áll a királyság, amit átenged a császárnak. Megnevez két várat, Viviers-t (Viviers-sur-Rhône püspöki városról van szó, Ardèche-ben) és Lyont a Rhône innenső partján, Vienne városát, három folyót a királyság határain (északon a Doubs, a Saône és a Rhône, délen pedig a Földközi-tenger); és kiemeli, hogy Savoya, a Dauphiné és a Maurienne is odatartozik. Ez pontosan megfelel a szerző korában császári fennhatóság alatt álló területnek.

III. Rudolf király 1032-ben örökös nélkül halt meg, azóta Burgundia és Arles királysága a Német-római Császárság része volt. II. Konrádot Burgundia és Arles királyává koronázták, de a helyi urak hatalmának megnövekedésével ezt a területet nem tudta ténylegesen irányítani. A 13. században III. Konrád és Barbarossa Frigyes szerették volna visszanyerni Burgundia királyságát.⁵³ 1156-ban Barbarossa Frigyes elvette Beatrixot, Regnaud-nak, Burgundia grófjának lányát és egyetlen örökösét. Ez Frigyesnek a grófság megszerzését jelentette, amelyet közvetlenül tudott irányítani. Ám csak 1178-ban koronáztatta meg magát Burgundia királyává az arles-i székesegyházban, feleségét pedig Burgundia királynőjévé Vienne-ben. E dátumot

51 Viterbói Gottfried: *Pantheon*. Part. 28. 1857. 233.: „Iste Henricus rex sacram lanceam imperii, que coram imperatoribus fertur, a Rodulfo rege Burgundie minis extorsit. Alii dicunt, a Bosone rege Provincie fuisse eam ad imperium [tempore primi Ottonis imperatoris] translata.”

52 Bonizon: *Liber ad amicum*. IV. 1892. 581.: „Hinc Moguntiam veniens Rudolfum Burgundiorum regem bella sibi inferentem vita privavit et regno. Cuius lancea, insigne scilicet imperii, ante nostras usque hodie portatur imperialis potestatis.”

53 Lásd: Mariotte, 1963. I. fejezet; Locatelli, 2001. 13–45.

megelőzően mintegy tízszer látogatott el a császári pár erre a területre. Jóllehet Frigyes nagy jelentőséget tulajdoníthatott Burgundiának, a folyamatos itáliai háborúi, majd az Oroszlán Henrikkel folytatott harca nem tették lehetővé, hogy olyan mértékben foglalkozzon vele, mint szeretne volna. Nem tudjuk, milyen különös indítékai voltak Viterbói Gottfriednek, hogy az 1180-as évek végén a Burgundiai Királyság császárhoz való tartozását kiemelve. A Barbarossa Frigyesről szóló művében nem említi meg Burgundiát.

A középkor vége felé azt láthatjuk, hogy a császári lándzsához más eredet-történet társul. A 13. század második felétől a császári lándzsát Longinuséval azonosították. A legenda szerint a rómaiak adták császárrá koronázása előtt Nagy Károlynak, a töviskoronával együtt. Amikor IV. Károly 1350-ben a császári kincstár birtokosa lesz, a lándzsa és a többi jelvény már szorosan Nagy Károlyhoz kötődik. A csodatévő lándzsából ereklye lesz: IV. Károly egy aranyozott fémborítást készített neki az *Úr lándzsája és szöge* felirattal.

FÜGGELÉK

Viterbói Gottfried: *Melyek a császári jelvények, és mi a jelentése mindegyiküknek*

A Szent Lándzsa

Mit jelent a császári lándzsa, és honnan származik?
Szent Móric lándzsája, a legnagyobb a jelvények közül
Számos csodat tett az arra méltó keresztényeknek.
Mert Isten szöge van benne
A csatában a hatalmas ellenfeleket aláveti a Birodalomnak,
Nem tudnak neki ellenállni a népek.

Ahol csak háborút visel, mindet megnyeri.
A Szent Lándzsa oldja meg a királyságok harcait,
A római elitet ő teszi quiritákká.

Általa bírja a császár a királyságok támogatását,
Amíg Bosónak, Arles királyának a kezében volt,
Mindvégig szerencsés volt a csatában,

Csapásokkal teli rettegés tört rá a pogány népekre.
Most, szabad emberként elmesélem, hogyan és miért
Került a Birodalomba a lándzsa,

És miért hirdeti írásunk Bosót.
A szép Boso, a nagy király, a bátor király
Álmában néha a teljes örületig jutott.

Egyszer, álmában, felkötötte a kardját az oldalára,
Bárki is szólítaná, mikor szendereg,
A király haragos jobbjá azonnal agyoncsapná azt az embert.

Egyedül aludt az otthonában, a családjá nélkül
Urunk születésének idején, Arles-ban a király.
A szent püspökök felkeltek, hogy az ünnepet megüljék,

Az éjszakai imaórá, a laudest és a kantikumokat.
És mikor a celebráns szolgál, éneklük a misét,
A király mérgesen érkezik, mert neki nem szóltak.

A mithrás előljárót bottal üti meg.
Szörnyű tett, hogy egy püspököt a szent színekkel kezében
Ütik meg egy semmiségért, megvetve a misét.

Tudjátok meg, hogy mit tett Isten akkor.
Arles püspökei, akik ekkor ilyen méltatlanságot szenvedtek el,
Megérkeztek a katonákkal, harcra készen

Mennyei sorshoz méltó hőstetteket véghezvinni.
Így a király kénytelen felkelni és a seregeit összehívni,
De legyőzik, elűzik, a püspök kerül ki dicsőségesen a küzdelemből.

A király reményvesztett, mérges, a gúny tárgya,
Bágyadt és csüggedt a lelke, nagy szégyen önti el.
Már nem akar többé uralkodni, mert elveszítette a becsületét a csatában.

Ettől fogva a szerzetesi életre vágyik.
Ekkor a nagy Ottóé volt a császári hatalom,
És a világi szerencse is igen kedvezett neki.

Boso király ezeket mondta neki nyögve:
Átadom neked a királyságot, leteszem díszait,
A Szent Lándzsa ezentúl neked szerezzen dicsőséget.

Hadd éljek ezentúl szerzetesi életet.
Neked adom Viviers-t, Lyon trónjára fogsz ülni.
A Rhône-on innen tiéd lesz a két vár, amit átadok.

A franciák királya nem követel ott semmiféle területet,
Móric lándzsája, melyet jobbom neked átad,
Feje mindannak, amit királyságomként jegyeztem.

A Szent Lándzsa a kezébe adja a Birodalom fejét.
Ahol folyik a Doubs, a Saône és a Rhône, és ahol Vienne van,
A Tírrén-tengerig nyúltak el Boso királyságai.

Az Alborgesek és Morienna együtt támogatják.

Fordította: Toókos János OSB

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

Bayerische Staatsbibliothek, München

2. Kiadott források

Adémar de Chabannes

1999 *Ademari Cabannensis chronicon*. Cura et studio Pascale Bourgain; iuvamen praestantibus R. Landes et G. Pon. Turnhout, 1999. (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, 129.; Ademari Cabannensis opera omnia, Pars I.)

Benzo

1853 Benzonis episcopi Albenis ad Heinricum IV. imperatorem. In: *Monumenta Germaniae Historica [MGH]. Scriptores (in folio), 11. Historiae aevi Salici*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1853. 597–681.

Bonizon

1891 Bonizonis episcopi Sutriensis Liber ad amicum. In: *MGH Scriptores. Libelli de lite imperatorum et pontificum saeculis XI. et XII. conscripti, 1*. Ed.: Dümmler, Ernst. Hannover, 1891. 571–620.

Chronicon Reicherspergense

1748 *Chronicon Reicherspergense*. In: *Acta Sanctorum*, 42. Septembris, VI. Antwerpen, 1748.

Corveyi Widukind

1838 Widukindi rex gestae Saxonicae a c. 919–973. In: *MGH Scriptores (in folio), 3. Annales, chronica et historiae aevi Saxonici*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1838. 408–467.

Emmerám

1841 Ex Arnoldi libris de S. Emmerammo. In: *MGH Scriptores (in folio) 4. Annales, chronica et historiae aevi Carolini et Saxonici*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1841. 543–574.

Flavigny Hugó

1848 *Chronicon Hugonis monachi Viridunensis et Divionenses, abbatis Flaviniacenses*. In: *MGH Scriptores (in folio), 8. Chronica et gesta aevi Salici*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1848. 280–503.

Landulf

1848 Landulfi historia Mediolanensis usque ad a. 1085. In: *MGH Scriptores (in folio)*, 8. *Chronica et gesta aevi Salici*. Ed.: Bethmann, Ludwig Konrad – Wattenbach, Wilhelm. Hannover, 1848. 36–102.

Liutprand

1998 Liutprand de Crémone: Antapodosis. In: *Liutprandi Cremonensis Antapodosis; Homelia paschalis; Historia Ottonis; Relatio de legatione Constantinopolitana*. Cura et studio Paolo Chiesa. Turnhout, 1998. 111–113. (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, 156.)

Merseburgi Thietmar

1839 Thietmari chronicon a 919–1018. In: *MGH Scriptores (in folio)*, 3. *Annales, chronica et historiae aevi Saxonici*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1839. 723–871.

MGH DD H II

1900–1903 *MGH Diplomata regum et imperatorum Germaniae*. Tomus III. *Henrici II et Arduini diplomata*. Hannover, 1900–1903.

Modus der Kaiserkrönung

1960 Modus der Kaiserkrönung aus der Salierzeit. In: *MGH Fontes iuris Germanici antiqui in usum scholarum separatim editi*, 9. *Ordines coronationis imperialis. Ordines für die Weihe und Krönung des Kaisers und der Kaiserin*. Hrsg. v. Elze, Reinhard. Hannover, 1960. 34–35.

Ovidius

1992–1993 Ovide: *Les fastes. Livres I–III*. Texte établi, traduit et commenté par Robert Schilling. Paris, 1992–1993.

Querfurti Brúnó

1973 *Żywot Pięciu Braci Pustelników (albo) Żywot i męczeństwo Benedykta, Jana i ich towarzyszy napisany przez Brunona z Kwerfurtu. Vita quinque fratrum eremitarum (seu), Vita uel passio Benedicti et Iohannis sociorumque suorum*. Ed.: Karwasińska, Jadwiga. Warszawa, 1973. (Monumenta Poloniae historica. Series nova. Seria II. 4/3.)

Sevillai Izidor

1911 *Isidori Hispalensis episcopi etymologiarum sive originum. Libri XX*. I–II. *Recognovit breuique adnotatione critica instruxit W. M. Lindsay*. New York, 1911.

Sigebert de Gembloux

1844 Sigeberti Gemblacensis chronica cum continuationibus. In: *MGH Scriptores (in folio)*, 6. *Chronica et annales aevi Salici*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich et al. Hannover, 1844. 268–535.

Thangmar

1841 Vita Bernwardi episcopi Hildesheimensis auctore Thangmaro. In: *MGH Scriptores (in folio)*, 4. *Annales, chronica et historiae aevi Carolini et Saxonici*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1841. 754–782.

Viterbói Gottfried

1857 Gotifredi Viterbiensis opera. Memoria seculorum. In: *MGH Scriptores (in folio)*, 22. *Historici Germaniae saec. XII. 2*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1857. 94–106.

1857 Gotifredi Viterbiensis opera. Pantheon. In: *MGH Scriptores (in folio)*, 22. *Historici Germaniae saec. XII. 2*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1857. 107–307.

1857 Gotifredi Viterbiensis opera. Speculum Regum. In: *MGH Scriptores (in folio)*, 22. *Historici Germaniae saec. XII. 2*. Ed.: Pertz, Georg Heinrich. Hannover, 1857. 21–93.

3. Szakirodalom

Adelson

1966 Adelson, Howard L.: The Holy Lance and the Hereditary German Monarchy. In: *The Art Bulletin*, 48. (1966) 177–192.

Altmeyer

1937 Altmeyer, Jean-Jacques: *Précis de l'histoire ancienne. Envisagé e sous le point de vue politique et philosophique*. Paris, 1937.

Fillitz-Kahsnitz-Kuder

1994 Fillitz, Hermann – Kahsnitz, Rainer – Kuder, Ulrich: *Zierde für ewige Zeit. Das Perikopenbuch Heinrichs II.* Frankfurt am Main, 1994. (Ausstellungskataloge [Bayerische Staatsbibliothek], 63.)

Folz

1950 Folz, Robert: *Le souvenir et la légende de Charlemagne dans l'Empire germanique médiéval*. Paris, 1950. (Publications de l'Université de Dijon, 7.)

Hausmann

1992 Hausmann, Friedrich: Gottfried von Viterbo. Kapellan und Notar, Magister, Geschichtsschreiber und Dichter. In: *Friedrich Barbarossa. Handlungsspielräume und Wirkungsweisen des staufischen Kaisers*. Hrsg. v. Hiestand, Rudolf – Haverkamp, Alfred. Sigmaringen, 1992. 603–621.

Huillard-Bréholles

1852–1861 *Historia diplomatica Friderici II sive constitutiones, privilegia, mandata, instrumenta quae supersunt istius imperatoris et filiorum eius*. I–VI. Ed.: Huillard-Bréholles, Jean Louis Alphonse. Paris, 1852–1861.

Keupp et al.

2009 Keupp, Jan – Pohlit, Peter – Reither, Hans – Schober, Katharina – Weinfurter, Stefan: „...die keyserlichen Zeychen“. *Die Reichskleinodien – Herrschaftszeichen des Heiligen Römischen Reiches*. Regensburg, 2009.

Kovács

1964 Kovács, Éva: Le chef de saint Maurice à la cathédrale de Vienne (France). In: *Cahiers de Civilisation Médiévale*, 7. (1964) 19–26.

Locatelli

2001 Locatelli, René: Une principauté dans l'orbite impériale. In: *La création architecturale en Franche-Comté au XIIe siècle. Du roman au gothique*. Dir.: Vergnolle, Éliane. Besançon, 2001. 13–45.

Lombard-Jourdan

1991 Lombard-Jourdan, Anne: *Fleur de lis et oriflamme. Signes célestes du royaume de France*. Paris, 1991.

Magdelain

1984 Magdelain, André: Quirinus et le droit (spolia opima, ius fetiale, ius Quiritium). In: *Mélanges de l'école française de Rome*, 96. (1984) 195–237.

Mariotte

1963 Mariotte, Jean-Yves: *Le Comté de Bourgogne sous les Hohenstaufen, 1156–1208*. Paris, 1963.

Mély

1897 Mély, Fernand de: Les reliques de Constantinople au XIIIe siècle. Le Sainte Lance. In: *Revue de l'art chrétien*, 40. (1897) 287–320.

Meyer

1933 Meyer, Lucienne: *Les légendes des matières de Rome, de France et de Bretagne dans le „Pantheon” de Godefroi de Viterbe*. Paris, 1933.

Poupardin

1907 Poupardin, René: *Le royaume de Bourgogne (888–1038). Étude sur les origines du royaume d'Arles*. Paris, 1907.

Schramm

1937 Schramm, Percy Ernst: Der 'Salische Kaiserordo' und Benzo von Alba. In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1. (1937) 389–407.

1955 Schramm, Percy Ernst: *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. Beiträge zu ihrer Geschichte vom dritten bis zum sechzehnten Jahrhundert*. I–II. Stuttgart, 1955.

Weber

1994 Weber, Loren J.: The Historical Importance of Godfrey of Viterbo. In: *Viator*, 25. (1994) 153–195.

Wolf

1993 Wolf, Günther: Die Heilige Lanze. Erzbischof Heribert von Köln und der „secundus in regno” Pfalzgraf Ezzo. In: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 104. (1993) 23–27.

EDINA BOZÓKY

THE LEGEND OF SAINT MAURICE' LANCE ACCORDING TO GOTTFRIED OF VITERBO

At the end of the 12th century, Gottfried of Viterbo consecrates several chapters of his *Pantheon* to the imperial insignia. Chaplain of Conrad III, notary of Frederick Barbarossa and Henry VI, Gottfried accomplished several diplomatic missions as well. He wrote several historical works, but his last work, the *Pantheon*, as its title implies, compares the great kings and emperors to the gods. The description of the Holy Lance stands out of Gottfried's versified explanation of the imperial insignia in that it the longest poem and the only one that narrates a legend. This paper focuses on the legend narrated by Gottfried and on the extraordinary qualities of the Holy Lance as a weapon.

